

SERRA

D'OR

733 GENER 2021 • 6,10 €

Hilari Ragner: tot recordant
un amic i un savi
Paul Preston

Montserrat Pecanins, teixidora de
ponts entre Catalunya i Mèxic
Eulàlia i Anna Ribera Carbó
2021: efemèrides, aniversaris i
commemoracions

Joan Josep Isern
Sean Connery i Montserrat
Albert Beorlegui i Tous
Periodistes que

denunciaven companys
Jaume Fabre

Els mons d'Ursula K. Le Guin
Fèlix Edo Tena
Joan Magrané,

entre el Renaixement i Twitter
Maria Eugènia Perea

IT DANSA
CAP ALS 25 ANYS
MALGRAT TOT!

Zeneida Sardà

Hilari Ragner

tot recordant un amic i un savi

per Paul Preston

Foto: Luis Muñoz

L'historiador Paul Preston i Hilari Ragner es van conèixer en un congrés sobre Manuel Azaña la tardor de 1989 i d'allà en sorgí una llarga amistat.

Vaig conèixer el gran historiador que fou el pare Hilari Ragner fa més de quaranta anys, quan vam coincidir en un congrés sobre Manuel Azaña la tardor de 1989 a Alcalá de Henares. Les converses que tinguérem aquells dies foren el germen d'una llarga amistat que, per a mi, va ésser molt important tant personalment com professionalment. Ell mateix em recordà poc després en una carta com, mentre parlàvem davant de la Universitat, la policia hi feia operacions d'escorcoll perquè hi havia hagut amenaces de bomba. Aquella era una de les primeres cartes d'una correspondència molt nodrida en la qual anàvem intercanviant informacions, opinions i anècdotes de les quals ell era una font inesgotable. Tampoc no faltaven els acudits.

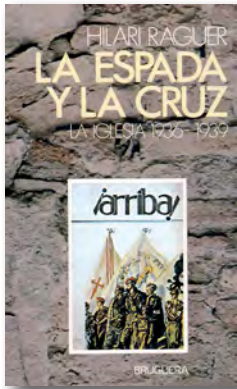
Durant els anys següents, ens vàiem a Barcelona, on cadascú feia les presentacions dels llibres de l'altre. Unes poques vegades vaig poder pujar a Montserrat, on ell ja

«Tots dos
començàvem una
indagació d'aquella
tercera Espanya
que no cabia ni en
la primera ni en la
segona.»

havia fet de presentador pel començament d'una relació amb el bibliotecari, el pare Marc Taxonera, i una amistat molt duradora amb un altre gran historiador, Josep Massot i Muntaner. Va venir un parell de vegades a Londres per parlar de publicacions i, un cop, per fer una conferència amb una gran concurrència a la London School of Economics. Un parell de vegades em va acompanyar quan jo organitzava

uns cursos per a la Universitat Complutense de Madrid a El Escorial i, en una ocasió molt memorable de la qual parlaré més endavant, vam col·laborar en un gran homenatge al cardenal Enrique i Tarancón. Quan no era possible veure'ns, ens escrivíem amb moltíssima freqüència.

Per a mi, una prova primerenca de la nostra amistat vingué quan em va demanar fer el pròleg de la seva biografia del general Domènec Batet. Em va sobtar força perquè aleshores pensava que els pròlegs els feien els directors de tesis doctorals que avalaven, amb el seu nom i

«Conec pocs llibres sobre la Guerra Civil espanyola més dolorosos, però a la vegada més suggestius, que l'estudi del pare Raguer sobre Carrasco i Formiguera.»

Fins i tot abans de conèixer-lo, Preston admirava la impecable erudició, l'estil lúcid i la gran serenitat de judici i profunditat de comprensió que havia observat en els seus primers llibres.

Aita Patxi. Prisionero con los gudaris, un llibre commovedor, en paraules de Preston.

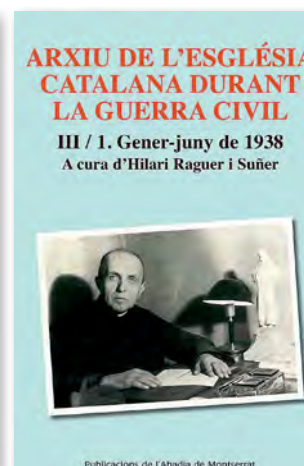
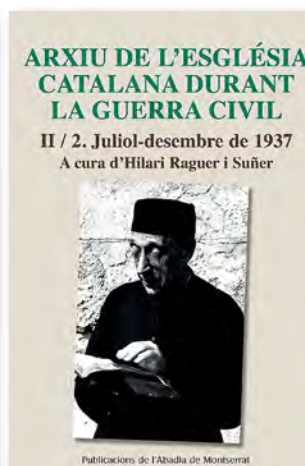
A Tres catalans de la tercera Espanya: Carrasco i Formiguera, Domènec Batet i Vidal i Barraquer, el pare Hilari Raguer parla dels qui s'esforçaren a evitar la guerra i, una vegada ja havia esclatat, van intentar posar-hi fi i feren gestions humanitàries per pal·liar-ne les conseqüències.

fama, les dissertacions dels seus deixebles convertides en llibres. És a dir, que suposava que la persona que escrivia el pròleg hi afegia quelcom, adornant-lo amb el seu prestigi. De cap de les maneres podia jo, com a historiador anglès, tenir l'arrogància suficient per presentar Hilari Raguer al públic espanyol, més encara atès que feia vint anys que el considerava una figura cada vegada més consagrada de la historiografia catalana. Per tant, veia la tasca com un homenatge meu a un amic i mestre, i com una manera de subratllar la importància de la seva obra per als hispanistes que no la coneixien.

Molt abans de conèixer-lo ja havia començat aquella admiració per un parell dels seus primers llibres, *La espada y la cruz (la Iglesia 1936-1939)* (Barcelona, Bruguera, 1977) i *Divendres de Passió. Vida i mort de Manuel Carrasco i Formiguera* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984), del qual s'ha de dir que hi va continuar treballant fins a la tercera edició del 2015 amb, com deia ell, moltes ampliacions, addicions i esmenes. Tots dos llibres m'impressionaven perquè tenien com a elements bàsics una impecable erudició, un estil lúcid i, sobretot,

una gran serenitat de judici i profunditat de comprensió. Gairebé una dècada després de la primera edició de la biografia de Carrasco, quan ja dúiem uns anys d'amistat, va treure *Salvador Rial, vicari del cardenal de la pau* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993). En aquest llibre, un dels menys coneguts seus, feia un homenatge a un capellà que, com el cardenal Francesc Vidal i Barraquer, representava l'Església liberal i moderada. Mossèn Rial va substituir Vidal al capdavant de l'arxidiòcesi de Tarragona i continuava la feina de l'arquebisbe. Les relacions de Rial amb Juan Negrín palesaven que no tota l'actuació de la República respecte als catòlics era persecució religiosa. Foren també el començament per a tots dos, ell i jo, d'una indagació, en el concepte, en paraules seves, d'«aquella tercera Espanya que no cabia ni en la primera ni en la segona».

En tots els seus llibres, però sobretot en la biografia de Carrasco, es notava un profund sentit moral i una calidesa i una compassió humanes que en convertien la lectura en una experiència no solament enriquidora en el terreny intel·lectual, sinó també commovedora des d'un punt de

Des del 2003, Raguer va recollir el que es pot descriure com la continuació de l'Arxiu Vidal i Barraquer, enriquit amb documents de diversos arxius no solament religiosos. Fins a la seva mort, les Publicacions de l'Abadia de Montserrat n'havien publicat cinc volums.

vista emocional. En aquest sentit, conec pocs llibres sobre la Guerra Civil espanyola més dolorosos, però a la vegada més suggestius, que l'estudi del pare Raguer sobre Carrasco i Formiguera, un home obligat a abandonar la seva amada Catalunya perseguit pels anarquistes per acabar mort a mans d'una suposada justícia franquista pel fet d'ésser republicà i catalanista.

Molts anys després ens oferí un altre testimoni amb un llibre commovedor —*Aita Patxi. Prisionero con los gudarís* (Barcelona, Claret, 2006)— que tractava d'un capellà de gudarís, Victoriano Gondra Muruaga, conegut com a «Aita Patxi», que havia caigut presoner dels franquistes i que s'oferí a sacrificar la seva vida perquè pogués viure un comunista asturià pare de família. No fou acceptat el seu oferiment i només li feren un simulacre d'afusellament, tot i que això no desmereix gens el seu gest. Totes tres biografies —les de Carrasco, Rial i Aita Patxi— ho foren de la tercera Espanya, a més d'ésser fruit d'una feina d'investigació prodigiosa. Les vides de Carrasco, Batet i Aita Patxi foren molt controvertides, en ser tots tres víctimes d'injustícies esgarrifoses. En les seves biografies, Hilari palesava la humanitat en comú dels seus personatges. A més a més, la seva manera de tractar llur vides revelava al mateix temps la seva pròpia sensibilitat humana.

Batet també pertanyia a aquella tercera Espanya que ens preocupava. N'hi havia molts altres de cèlebres, però no tots van perdre la vida com a conseqüència de les seves conviccions, com va ser el cas de Batet i Carrasco i Formiguera. Al llarg de la nostra correspondència anàvem parlant de diferents aspectes del tema de la tercera Espanya. Es pot veure com la influència d'Hilari em va influir en els meus llibres, primer a *Las tres Españas del 36*, de 1998, i anys després a *L'holocaust espanyol*. Repassant la nostra correspondència, vaig trobar una carta en la qual em deia: «Hauria

de distingir entre la Tercera Espanya passiva, la que patí la guerra sense voler-la o es negava a sumar-se a qualsevol dels dos bàndols, i l'activa, forçosament més minoritària, però més meritòria i àdhuc heroica, que seria la dels que s'esforçaren primer per a evitar-la i, una vegada esclatada, per posar-hi fi o feien gestions humanitàries per alleugerir les seves conseqüències més dolentes.» Aquest pensament seria la base del seu llibre *Tres catalans de la tercera Espanya* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018), que recull les vides de Carrasco, Batet i Vidal.

Hilari és més aviat conegut com a historiador de l'Església catòlica, sobretot de la catalana, però el seu llibre sobre Batet i d'altres palesen un coneixement profund de la història de les forces armades espanyoles, sobretot del seu paper colonial. La saviesa d'Hilari em va ajudar força quan jo escrivia sobre la capacitat militar de Franco. Tots junts vam explorar les raons que hi havia darrere la lentitud del seu esforç bèl·lic en la Guerra Civil, que vèiem com una prova de la seva determinació d'aniquilar la República i establir els fonaments d'una dictadura molt duradora. De la lectura del seu llibre sobre Batet també vaig aprendre molt respecte al paper de Franco i d'altres en la Guerra del Marroc. A més a més, em semblava crucial l'explicació tan subtil que fornava Hilari dels antecedents de tot el que va passar a Catalunya durant els esdeveniments d'octubre de 1934. Demolí l'acusació que Lluís Companys havia actuat d'una manera irresponsable mitjançant un retrat fascinant del dirigent català molt més moderat, i finalment superat pels extremismes de la dreta de Madrid i dels independentistes de Josep Dencàs.

Una tercera figura d'aquesta tercera Espanya —potser per a Hilari la més important— era el cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer. Durant vint-i-quatre anys, Miquel Batllori i Víctor Manuel Arbeloa Muru havien treballat

«Una feina monumental que era el seu homenatge a qui ell considerava un dels seus mestres, Miquel Batllori i Munné.»

Foto: Luis Muñoz

en la preparació d'una de les fonts més importants per a la història de l'Església catòlica durant la Segona República, i no solament de l'Església, sinó també de tota la política de l'època, l'Arxiu Vidal i Barraquer. Aquest monument dels pares Batllori i Arbeloa s'aturà amb el començament de la Guerra Civil. Des del 2003, va recollir el que es pot descriure com la continuació de l'Arxiu Vidal i Barraquer, tot i que es veia enriquit amb un munt de documents de diversos arxius no només religiosos catalans, sinó també militars i polítics, espanyols i estrangers. Publicats per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat a la mateixa col·lecció «Scripta i Documenta», fins a la seva mort, havien sortit cinc volums de l'Arxiu de l'Església catalana durant la Guerra Civil: I. Juliol-desembre 1936; II/1. Gener-juny 1937; II/2. Juliol-desembre de 1937; III/1. Gener-juny de 1938; III/2. Juliol de 1938-abril de 1939 (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, 2014, 2017, 2018 i 2019,

respectivament). Si hagués viscut, crec que hauria començat a recollir el material necessari per a continuar amb el paper de l'Església catalana durant el franquisme.

Aquella feina monumental era el seu homenatge a qui ell considerava un dels seus mestres, Miquel Batllori i Munné. Durant els primers anys de les seves investigacions, Hilari sovint hi coincidia a la biblioteca de Montserrat i li solia demanar informacions i orientacions. Tot i que havia fet la tesi doctoral amb Maurice Duverger a París i amb Manuel Jiménez de Parga a Barcelona, crec que qui ell considerava el seu mestre autèntic, de qui més havia après, era el pare Batllori. Confessava després que «qualsevol que fos el punt històric que li plantejés, el devessall d'informacions i pistes que li donava era un gran enriquiment». A més a més, al llarg dels anys, Hilari es convertia gairebé en deixeble de Batllori i gaudia de la seva generositat intel·lectual il·limitada.

Ses Corioses

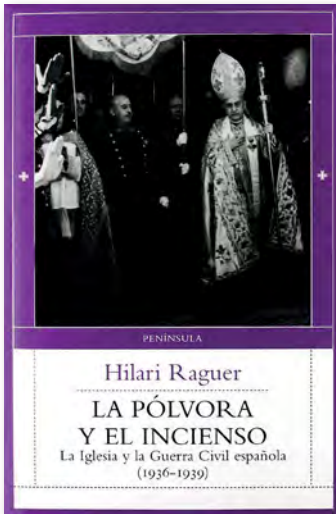
La vida d'una congregació femenina al Manacor del segle xx

COLOMA BOADA, IRENE BRUGUÉS I PERE FULLANA (EDS.)

Aquest llibre no només explica la història d'una congregació femenina desapareguda, també ens parla de la dona a l'Església i la societat mallorquina de la primera meitat del segle xx. Com, en un món d'homes, unes manacorines van saber crear un centre d'apostolat femení que donava servei a les necessitats femenines d'una societat en transformació.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat · 93 245 03 03 · pamsa@pamsa.cat · www.pamsa.cat

Una de les obres mestres de Raguer, *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil española (1936-1939)*, prologada per Preston i també traduïda i publicada en anglès en una col·lecció dirigida per l'historiador britànic, en què Raguer mostrà la capacitat equànime d'explicar per què el paper de l'Església en la història moderna i contemporània d'Espanya havia estat sovint reaccionari.

Foto: Luis Muñoz

El 1951 fou detingut durant la vaga de tramvies de Barcelona i empresonat a Montjuïc. Allà reflexionà sobre la llibertat interior de la qual ningú no et pot privar. Dos anys i mig després demanava l'admissió al monestir de Montserrat.

Amb el pas dels anys, vaig tenir el privilegi de fer el pròleg d'un llibre que es pot considerar l'obra mestra de Raguer, *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil española (1936-1939)* (Barcelona, Península, 2001). Ell m'havia dit que li faria molta il·lusió publicar quelcom seu en anglès. A mi, que dirigia una col·lecció de llibres sobre l'Espanya contemporània, me'n feia més. Gràcies al director de la Fundació Trias Fargas, Víctor Batallé, fou possible traduir el mateix llibre i incloure'l en la col·lecció que dirigeixo. El petit miracle d'aquell llibre era la seva capacitat equànime d'explicar per què el paper crucial de l'Església en la història moderna i contemporània d'Espanya havia estat sovint reaccionari. Era especialment el cas pel que fa als preparatius de la Guerra Civil. Tanmateix, assolí fer-nos comprendre que els catòlics se sentien amenaçats per la legislació de la Segona República i també que la dreta va afegir la seva resistència a la reforma social sota un mantell religiós. El pare Raguer fou capaç de veure tots els aspectes d'una molt complicada història amb la seva acostumada sensibilitat.

Col·laboràvem en alguns congressos. En recordo un a Platja d'Aro el juliol de 1998 quan vaig participar a l'Escola d'Estiu Carrasco i Formiguera d'Unió Democràtica de Catalunya, de la qual Hilari era més o menys l'historiador oficial per haver escrit *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps (1931-1939)* (Barcelona, 1976). El maig de 2007, tots dos vam organitzar un congrés per celebrar el centenari del cardenal Vicent Enrique i Tarancón a Borria-

«La saviesa d'Hilari em va ajudar força quan jo escrivia sobre la capacitat militar de Franco: Tots dos vèiem en la lentitud del seu esforç bèl·lic en la Guerra Civil una prova de la seva determinació d'aniquilar la República i establir els fonaments d'una dictadura molt duradora.»

na, el seu poble natal. En moments polítics d'una crispació creixent, té una rellevància especial la vida d'un home a qui es podria caracteritzar com l'exponent del principi *in medio virtus*, o sigui, Tarancón, com una figura de l'extrem centre. D'alguna manera, es pot considerar Vicent Enrique i Tarancón com a successor de Francesc Vidal i Barraquer. Si el cardenal era l'home de la pau durant la Guerra Civil, Enrique i Tarancón era l'home de pau durant la dictadura.

Hauria estat impossible per a mi muntar el congrés tot sol i només es va poder fer gràcies a l'ajut d'Hilari. Entre els participants hi havia

un altre amic, Julián Casanova, i a més d'Hilari, tres mestres més de la història eclesiàstica espanyola: José María Martín Patino, que havia estat vicari general de l'arxidiòcesi de Madrid amb Tarancón i era el seu braç dret i gairebé la seva eminència grisa; Juan María Laboa Gallego, gran expert en la història de les relacions entre l'Església i l'Estat a Espanya, i Alfonso Álvarez Bolado, crític del nacionalcatolicisme, coneixedor extraordinari del paper de l'Església durant la Guerra Civil i el franquisme i molt acostat a Tarancón. Fou una trobada històrica, instructiva i, sobretot, agradable i social. Conèixer aquestes grans figures era un altre deute que jo tindria amb Hilari.

Jo volia emfatitzar tot el que significava per a mi Raguer com a historiador, com a mestre i com a col·laborador. Espero haver-ho fet, però a això s'hi ha d'afegir la seva calidesa humana i el seu grandíssim sentit de la ironia i de l'humor. Moltes vegades jo sentia que la gent en parlava

«A la seva faceta d'historiador s'hi ha d'afegir la seva calidesa humana i el seu grandíssim sentit de la ironia i de l'humor.»

Raguer recollia la Creu de Sant Jordi el 2014.
(Foto: ACN)

com d'un sant laic, però ell palesava que també hi havia sants als quals els agradava contar acudits. Solia dir que «l'humor és una cosa molt seriosa». Recordo que fins als primers anys del segle actual, parlàvem sempre en castellà. Era aleshores que m'explicava, més d'una vegada per-

què li ho pregava, un acudit sobre la visita de María Eva Duarte de Perón (Evita) a Madrid el juny de 1947. Es deia que Franco havia obligat el general de cavalleria José Monasterio, un home molt estricte, que l'acompanyés a fer una gira per la capital. No li agradava gens la tasca per tot el que sabia de la joventut de l'exactriu. Atès que anaven en un cotxe descobert, se sentí que algú cridà «Putà!» i ella es posà histèrica d'indignació. En un esforç, no del tot innocent, de tranquil·litzar-la, li digué: «No es preocupi tant, senyora. A mi, que duc molts anys jubilat, encara els soldats em diuen "mi general".» Tampoc no és coneguda la seva afició al futbol.

A vegades, molt poques, em retreia que no havia fet gaire esforç per aprendre el català. I així continuava la situació fins al 2005, quan em van guardonar amb el Premi Internacional Ramon Llull en reconeixement de la meua feina com a historiador. Em semblava que seria vergonyós arribar a Pedralbes a rebre el premi i haver de dir les meves paraules d'agraïment en castellà o en anglès. Vaig enviar un missatge a Hilari demanant-li socors: «Tinc tres mesos per a aprendre el català. Què puc fer?» Al cap de pocs dies, m'arribaren a Londres dues capses, una amb vídeos i l'altra amb cintes magnetofòniques del curs per a emigrants *Digui, digui...* M'hi vaig posar i vaig poder avançar prou per fer el discurs d'agraïment. Després, la correspondència i les meves converses amb Hilari es feien en català. Amb una paciència exquisida em corregia els errors.

«A vegades, molt poques, em retreia que no havia fet gaire esforç per aprendre el català.»

Fins ben avançada la nostra amistat, no sabia res de les raons per les quals s'havia fet monjo. Fou ell mateix qui m'ho va dir quan m'anuncià la propera aparició del petit llibre de memòries *El quadern de Montjuïc. Records de la vaga de tramvies* (Barcelona, Claret, 2001).

Hi contava com el 1951 fou detingut durant la vaga de tramvies de Barcelona per haver distribuït un pamflet de la República catalana independent. En escorcollar-lo, descobriren una carta que duïa per enviar-la al sindicat d'estudiants belgues i prevenir-los contra el sindicat d'estudiants franquistes. S'havia convertit en un catalanista del Grup Torras i Bages i el compromís nacionalista s'havia traduït «en activitats cada vegada més perilloses». Atès que aleshores feia el servei militar a les milícies universitàries, el van empresonar al castell de Montjuïc acusat d'«*ultrajes a la nación española y al sentimiento de su unidad*». Set mesos i dinou dies de captivitat fins un dia, com va escriure després, que «vaig prendre consciència que jo era més lliure que els vigilants que em custodiaven, perquè, malgrat totes les privacions o coaccions externes, hi ha una llibertat interior que, si t'hi mantens fidel, ningú no te la pot prendre». Aquest descobriment el va dur, dos anys i mig després, a demanar l'admissió al monestir de Montserrat.

Malauradament, que jo sàpiga, Hilari no va escriure les seves memòries, tot i que és possible aprendre'n quelcom dels seus *Escrits dispersos d'història* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2018). No és, però, prou per descabdellar una vida tan fructuosa.

La seva mort em provoca una profunda tristesa i també una sensació de pèrdua colossal d'una saviesa quasi única. A l'avenir, el trobaré a faltar cada dia.